

Machtige Stof

Vuchtige Stof

of

**hoe de jaren 60-generatie in de schoolbegeleiding te
Amsterdam ouder en oud wordt**

Mart Visser

© Mart Visser, Amsterdam 2013
Tekening: Suzy Visser

Bingo!

De gereinigde gevel van het oude schoolgebouw oogt als een indringer tussen de donkere woningbouw uit de negentiende eeuw van het wijkje tegen het stadscentrum aan. De vroegere speelplaats is geasfalteerd en biedt ruime parkeergelegenheid voor de medewerkers en bezoekers van het Centrale Deel van de schoolbegeleidingsdienst, met in een hoek een grote fietsenstalling waar de fietsen bij mooi weer uitpuilen.

Dat je hier zo makkelijk je auto kwijt kunt, is een uitkomst nu de smalle straatjes in de buurt vollopen. Medewerkers draaien met zwier de inrit op en vinden moeiteloos een plek voor hun voornamelijk kleine Franse auto's: 2CV, Citroën AMI, Renault 4, een compacte Simca. De grote, oude modellen van Saab, Volvo en Alfa Romeo detoneren daar niet mee, ze wijzen op eenzelfde moderne levensstijl en progressieve gezindheid. Dat ligt anders voor die Opel Kadetts en Ford Escorts. Van wie zijn die? Niet alleen van bezoekers, waardoor je je kunt afvragen hoe sommige medewerkers hier terecht zijn gekomen.

Gebouw, locatie en parkeerplaats maken duidelijk dat de gemeente het Centrale Deel van de schoolbegeleidingsdienst niet zomaar heeft neergepoot op een achterafplek in een anonieme behuizing. De gemeente, vooral in de persoon van de CPN-wethouder Onderwijs, hecht dan ook veel belang aan de dienst die na veel overleg, pressie en het vooruitzicht van geld voor uitbreiding is ontstaan uit een fusie van kleine bureautjes die zijn gelieerd aan onderwijszuilen: openbaar, katholiek, protestants, algemeen bijzonder, vernieuwingsonderwijs. Toch kun je niet zeggen dat gebouw en locatie volledig het belang weerspiegelen dat het gros van de jonge nieuwe medewerkers aan hun werk hecht. Dat is namelijk héél erg groot. Het gaat niet om zomaar schoolbegeleiding, nee, het gaat om onderwijsachterstandbestrijding en, in het verlengde

daarvan, maatschappijverandering. Een roemrucht project, ondergebracht bij een semi-universitair instituut onder leiding van een vermaard projectleider, levert daartoe methodieken en inzichten op basis van kritisch wetenschappelijk onderzoek waar ieder weldenkend mens het mee eens zal zijn. Vandaar het veel gehoorde argument ‘Uit onderzoek is gebleken dat ...’. Medewerkers die door de fusie van hun bureautje zijn meegekomen, wachten merendeels af, kijken hoe het uitpakt. De besturen in het lager onderwijs hebben dat nog sterker nu zij zeggenschap uit handen hebben gegeven en huiverig zijn voor meer invloed van de politiek, met name de linkse hier in de stad. De scholen zijn op hun best neutraal kritisch, vele vinden de dienst te groot en te ideologisch. Zij leveren voorzieningen in om de uitbreiding ervan te bekostigen: minder uren gymnastiek, handvaardigheid en dergelijke. En dan al die doctorandussen zonder ervaring in het onderwijs.

Ga je het gebouw binnen, dan valt je meteen het verslonsde interieur op. De dienst moet de inrichting zelf financieren en het valt te billijken dat ze het geld vooral stopt in uitbreiding, maar eigenlijk kan het toch niet. Nu, in 1974, bestaat de dienst een jaar en houdt men zich op het Centrale Deel vooral bezig met planvorming en uitbreiding: nieuwe teams die gebiedsgebonden gaan werken, dicht bij de scholen, leerlingen en ouders, of beter nog in omgekeerde volgorde. Daarom is het zo stil op de gangen en trappen. In de vertimmerde oude klaslokalen vergadert men, overlegt men, werkt men plannen uit. Veel tijd vraagt het aantrekken van jonge vernieuwingsgezinde medewerkers: schoolbegeleiders die zich met alles bezighouden wat de bestrijding van onderwijsachterstanden ten goede komt, agogen voor planmatige verandering, psychologen en pedagogen voor handelingsplannen voor leerlingen, onderwijsopbouwwerkers voor de driehoek School-Buurt-Gezin, sociologen voor de structuren, maatschappelijk

werkenden voor de bewustwording van ouders,
onderwijskundigen voor de school- en klassenorganisatie.

Veel jonge mensen zullen de komende jaren de dienst in- en uitgaan. Een aantal blijft er heel lang werken. Zo iemand is Joost, een jonge psycholoog met een paar jaar werkervaring. Hij is aangenomen voor een nieuw team en is door de teamleider, ook nieuw, gevraagd langs te komen voor nadere instructie over het teambeleid.

Joost gaat zo direct kennismaken met een weliswaar met de fusie meegekomen, maar nog niet zo oude collega, die bij de dienst zijn prepensioen zal halen. Zij zullen de omslag meemaken van ordeloze beginjaren, via gezapige routine, naar het marktdenken van de jaren negentig.

Ons gelijk doet het

Karel Baan is een niet onaardige man die de meeste aandacht zal krijgen wanneer hij wordt doodgereden door een autodief die wordt achternagezeten door de politie. Veel mensen krijgen pas echt veel aandacht als hun iets tragisch overkomt - dat is niets bijzonders. De meeste mensen die hier werken zijn net als Karel, maar laat ze alleen niet horen dat ze op hem lijken.

Karel loopt in de gang op de tweede verdieping van het voormalige schoolgebouw, zijn hoofd en schouders passeren in krachtige cadans de ramen van een vroeger klaslokaal. Als hij in zijn ooghoek een onbekend persoon in het lokaal ziet, draait hij zijn hoofd om hem op te nemen. Het scheelt niet veel of hij betrapt Joost, maar die weet net op tijd het mapje sollicitatiebrieven in de la van een oud grijsmetalen bureau terug te leggen. Joost voelt dat hij dit moment niet gauw zal vergeten. Karel is nu bij de deur van het lokaal en trekt hem open. Joost peilt of hij iets heeft gemerkt. Zo te zien niet. Het verbaast Joost dat hij uit verveling in het bureau van iemand anders is gaan snuffelen. Maar informatief was het wel.

“Wacht u op iemand?”

Karel vraagt het met enig ongeduld. Hij heeft belangrijkere dingen te doen. Zonder op antwoord te wachten doet hij een stap naar achteren, alsof hij aan het andere eind van de gang iemand ziet die hij dringend moet spreken. Hij maakt zo geen overtuigende indruk, iets wat hem zijn resterende jaren ook niet meer zal lukken.

Ooit als schoolhoofd overgestapt naar een klein gemeentelijk onderwijskundig bureau, moet hij nu na een fusie zijn status zien te handhaven in de veel grotere schoolbegeleidingsdienst, waarin jonge medewerkers oproepen tot verandering van onderwijs en maatschappij en dit in de notulen opgenomen willen zien. Hij moet oppassen dat die jongelui hem niet als

behoudzuchtige oude man bestempelen en tot mikpunt van hun spot zullen maken. En dat is niet eens zijn enige zorg. Een andere vormt Piet Meijboer. Volgens Piet, ook een voormalig schoolhoofd en een onvermoeibare, schreeuwerige intrigant, deugt Karel niet, kunnen de onderwijsachterstanden van arbeiderskinderen hem niets schelen. “Want wat deed--ie anders bij dat gemeentelijke bureautje? Allemaal ambtenarengedoe.” En de hyperactieve opschepper en genadeloze intrigant Piet heeft status, want hij is het Centrale Deel van de schoolbegeleidingsdienst binnengewerkt door de onaantastbare projectleider van het Innovatieproject Bestrijding Onderwijsachterstanden, die geldt als de toetssteen of je deugt. Karel komt weer naar voren en kijkt van ‘nou, zeg eens’. Joost heeft net bedacht dat hij zich kleedt als een beroepskorporaal eersteklas bij de landmacht. Fletse bruine broek met plooi, dofgroene pullover over een keurig gestreken bruingeel overhemd. Het colbertjasje, zijn aanpassing aan de moderniteit binnen de dienst, past er niet bij: beige rib, een beetje getailleerd en te veel schoudervulling. Het detoneert bij de nonchalant boven spijkerbroeken gedragen vlotte colbertjes van de onophoudelijk over beleid pratende sociologen en psychologen op het Centrale Deel. Betaalbaar netjes, duidelijk V&D, dat colbert van Karel. Een zware bril onder Karels keurig geknipte golvende haar doet denken aan de borstwering bij een dijkhuis als bescherming tegen jonge automobilisten die ’s nachts in dronken overmoed van de weg raken. Waarom durft hij geen chic licht montuur te nemen? Al met al komt hij niet onsympathiek over, meer een prater en bemoeial waar je snel moe van wordt.

“Ik wacht op Vincent.”

“Vincent zal nog wel even bezig zijn in de personeelscommissie.”

Plots schiet Karel een strenge vraag te binnen.

“Heeft men u beneden zo maar doorgelaten?”

“Tjeerd heeft me hiernaartoe gebracht, hij zoekt Vincent.”

Aha, duidelijk, zie je hem voldaan denken, als

goed geïnformeerd persoon. “Dan ben je een medewerker van het nieuwe team.” Met een glimlach en monsterende blik steekt Karel zijn hand uit. “Ik heb het organogram voor het team opgesteld. Wat is je functie?”

Met een bedachtzame knik neemt hij persoon en functie in zich op.

“Psycholoog, mooi. Ik zal Vincent naar je toesturen, ik ben de voorzitter van de personeelscommissie.”

Vincent komt kort daarop met schwung aangelopen. Zijn uiterlijk en kleding stralen goede smaak en nonchalance uit, iets waar hij veel zorg aan moet besteden. Vandaag draagt hij een ingetogen grijsblauw colbertje, voordelig op de kop getikt tijdens een van zijn vele wandelingen door de stad. Daaronder een nieuw, uitgewassen geel overhemd boven een luxe denim broek met kunstmatig aangebrachte vale plekken. Zijn halfhoge lichtbeige laarsjes ogen te nieuw om er helemaal bij te passen. Een aandachtspuntje, zou hij zelf zeggen. Zijn donkere haar met streepjes grijs zit in een stevige uitwaaierende bos dankzij de juiste dosis gel.

“Zo, hallo, gelukkig even uit die personeelscommissie. Veel gepraat, eigenlijk niks voor mij, maar ja men wilde mij erin hebben.”

Hij lijkt van Joost een gelijkgestemde reactie te verwachten. Als Joost niet meer dan een minimaal knikje geeft, kijkt hij hem verwonderd aan.

“Wat kan ik voor je doen?”

Joost vertelt wat Tjeerd heeft gezegd. Met een routineus, vriendelijk gebaar onderbreekt Vincent hem.

“Even voor mijn duidelijkheid, wat zei Tjeerd dat ik je geven moest?”

“Beleidsstukken, die ik moet lezen voor ik begin.”

Tjeerd heeft de indruk gewekt dat dat er heel wat zijn en dat hij zich niet met het kopiëren kan bezighouden .

Vincent kijkt Joost een paar tellen aan. Dan ontschiet hem een gepikeerd: “Die heeft Tjeerd toch zelf ook.”

Het is duidelijk dat hij voelt dat hij met iets is opgezadeld, gebruikt als een eenvoudig hulpje, en niet voor de eerste keer. Maar snel vertoont hij weer het vlotte innemende lachje dat hij naar believen kan produceren. “Ik kan je nu niet zoveel geven,” zegt hij, alsof dat toevallig zo uitkomt. Hij trekt de la van het bureau open waarin ook het mapje met sollicitatiebrieven ligt, pakt er een stapeltje losse stencils uit en bladert die snel door. Met een geamuseerd gezicht, alsof hij iets tevoorschijn tovert, houdt hij twee bundeltjes stencils van een paar bladzijden omhoog - “Deze zal ik voor je kopiëren, dat duurt even.” - en energiek loopt hij weg, alsof hij verloren tijd moet inhalen.

Zal ik nog even de brief pakken waarin Tjeerd solliciteert naar de functie van methodoloog, of beter gezegd, waarin hij de schoolbegeleidingsdienst de kans biedt hem in die functie binnen te halen? vraagt Joost zich af. Te link. Maar hij is het dus niet geworden. Joost heeft een paar opvallende zinsneden uit de brief in z’n geheugen geprent die iets zeggen over de persoon van Tjeerd.

De ‘sleutelfiguur in het proces van bestrijden van onderwijsachterstanden’, ‘wat mijns inziens een kernpunt vormt bij de spreiding van kennis, inkomen en macht’, ‘de vereiste theoretische en methodologische kennis mag u bij mij aanwezig veronderstellen, waar het in dezen om gaat is de juiste ideologische benadering en inzet’.

Nu is Tjeerd slechts teamleider van een nieuw team met weinig echte achterstandsscholen in het werkgebied en daarom met

weinig status in de ogen van de zuivere onderwijsachterstandbestrijders. Hoe zou zo'n figuur als Tjeerd dat nou vinden? Verklaart dat zijn poging tot cynische flair?

Vincent komt met een jonge vrouwelijke collega teruggelopen en bij de deur van het lokaal blijven ze staan. De jonge vrouw lacht vrijwel constant en zegt dingen als 'Nee echt?' , 'Ja?' en 'Oh, néé'. Met zijn rechterarm plaatst Vincent accenten bij wat hij zegt, tot hij een gebaar maakt van 'nu moet je opletten'. Hij zegt iets wat de collega zo onbedaarlijk doet proesten, dat ze haar benen tegen elkaar drukt. Snel buigt hij zich naar haar toe, hij spreidt zijn armen en komt nog met een uitsmijter, waar hij zelf ook hartelijk om moet lachen. Dan doet Vincent een stapje terug en bekijkt hij zijn collega die zich dubbelvouwt van het lachen, tot ze in staat is ervandoor te gaan. Nog nagenietend gaat Vincent het lokaal binnen.

“Dat is een belangrijke collega, Irma, van het Informatiecentrum.”

Dan lijkt hij zich te bedenken en handelt hij de kwestie met Joost snel af.

“Dit zijn de organisatorische kanten, de uitgangspunten ken je wel, hè? Die komen straks natuurlijk ook op de teamvormingsdagen aan de orde. Zullen we het hier bij laten, dan kan ik nog even naar de personeelscommissie.”

De opgeknapte zolderverdieping in het oude schoolgebouw van het Centrale Deel ruikt naar nieuw plastic, verse verf en muffe kunststof vloerbedekking. Hier houdt het nieuwe begeleidingsteam zijn eerste teamvormingsdagen van een lange reeks, later omgedoopt tot bezinningsdagen. Het is een multidisciplinair team en vrijwel alle twintig personen hebben een opleiding in de zachte sector: pedagogische academie, sociale academie, psychologie/pedagogie. De meesten ontmoeten elkaar hier voor het eerst.

De drie dagen worden in het centraal gelegen hoofdgebouw gehouden, zodat de deskundigen van naam die de dienst telt makkelijk kunnen aanschuiven om de merendeels jonge en onervaren teamleden te laten delen in hun visie en hun de kneepjes bij te brengen van het moeilijke proces de visie te vertalen naar een concrete innovatiestrategie.

Onder de balken van het schuine dak staan nieuwe systeemtafeltjes aaneengesloten tot een lang hoekig ovaal. Aan elk van de uiteinden staat een grote massieve tafel die sinds de opheffing van de school gespaard blijft voor het getimmer van leerlingen bij handvaardigheid. In de ruimte tussen de systeemtafeltjes zijn wat paperassen en plastic bekertjes terechtgekomen. Men laat ze maar liggen. Na een verwachtingsvolle start vol goede moed is de sfeer een beetje landerig geworden. Een aantal mensen heeft last van geïrriteerde ogen en niesbuien vanwege de ‘sjemische’ lucht. Aan één van de massieve tafels zit teamleider Tjeerd met zijn assistente Liesbeth. Haar rust en efficiënte manier van werken maken hem nu al onzeker en kriegelig. Wat hij haar vraagt of opdraagt, had al gebeurd moeten zijn. Opzichtig laat Liesbeth merken dat ze haar irritatie en misprijzen inhoudt. Tjeerd voelt zich ook al niet op zijn gemak bij enkele teamleden. Die vragen regelmatig door, zelfs sceptisch, –wat of hij eigenlijk bedoelt? Zijn gepikeerde blik imponeert hen niet. En dan is er die onrust van Lucia, die op de onmogelijkste momenten interrumpeert

door ‘Wat zijn onze uitgangspunten en doelen?’ over de zolderverdieping te roepen. Het is een meid die hem het gevoel geeft dat hij een bijzonder aantrekkelijke man is, maar het irriteert hem wel dat zijn snedige opmerkingen om haar onbesuisdheid te dempen niets uithalen.

Aan de andere massieve tafel, ver aan de overzijde, nemen gezichtsbepalende deskundigen van de dienst plaats, deze morgen als eerste de directeur. In een eenvoudig net kostuum met groezelige plekken van sigarettenas praat de directeur makkelijk een uur vol. Maar probeer hem niet te volgen. Na cursussen snellezen, geheugentraining en spreken in het openbaar maakt hij met massa’s accenten, versnellingen en vertragingen een rijstebrij van conceptnota’s, verslagen van vergaderingen en willekeurige beleidsstukken. Mensen die proberen hun aandacht erbij te houden blijven zitten met de vraag: waar gaat dit over? Gelukkig springt regelmatig de term spelenderwijs leren als een duveltje uit een doosje tevoorschijn. Kinderen moeten spelenderwijs leren, dat zal het zijn. Maar goed, hij had ook nooit directeur mogen worden, gaat het verhaal – hij was een compromisfiguur om de besturen van het bijzonder onderwijs over de streep te trekken bij de oprichting van de dienst.

Na de directeur komt Julius. Rond deze teamleider, die werkt in de nieuwbouwwijk die de moderne middenklasse links laat liggen omdat het moderne stedenbouwkundige concept hun niet aanstaat, doen speculaties de ronde die hem een zekere faam bezorgen en nieuwsgierig maken naar de man. Wordt hij straks minister van Onderwijs in Suriname of niet? Volgens studentes die stage bij hem lopen zal hij straks in Suriname onderwijsinnovaties doorvoeren waar we in Nederland jaloers op kunnen zijn. Een medewerker uit een andere Surinaamse

bevolkingsgroep laat echter geen gelegenheid voorbijgaan om Julius' ideeën over onderwijs, acculturatie en behoud van eigen cultuur te bestrijden en belachelijk te maken.

Vandaag draagt Julius geen driedelig pak, maar een spijkerbroek met een oud T-shirt dat zijn buik niet helemaal bedekt. Aan een van de forse kettingen om zijn nek slingert een groot embleem van de vredesbeweging. Met gerinkel wringt hij zich achter de rij medewerkers aan de raamkant langs om Vincent de hand te schudden. Tjeerd zit ver weg en krijgt een joviale armzwaai. Rinkel, rinkel.

Wat is hij voor iemand? Een joviale collega? Nee. Een autoriteit? Hij meent van wel. Heeft hij politiek gewicht? Daar gaat hij wel van uit.

Julius ontwikkelt met zijn team een begeleidingsstrategie waarin begrip voor de culturele achtergrond centraal staat. Daarom neemt hij in zijn team ook zoveel mogelijk mensen uit verschillende bevolkingsgroepen op. Hij raadt de medewerkers van het nieuwe team, 'allen wit en *middle class* zo te zien', aan een cursus interetnische communicatie te volgen om met deze problematiek te kunnen omgaan. Sommige teamleden stellen met gepaste bescheidenheid vragen, die hij glimlachend afhandelt, met een verwijzing naar wat hij zojuist gezegd heeft. Lucia, die geen moment kan stilzitten en al een tijdje niets gezegd heeft, gooit weer luid iets in de groep. "Ook hier komt het aan op duidelijke doelen. Wat wil je met het onderwijs aan deze kinderen?"

Julius erkent het belang hiervan, maar waarschuwt voor een Nederlands-centrische benadering van de problematiek en sluit daarmee zijn bijdrage af. Mensen die geïnteresseerd zijn moeten maar eens bij zijn team komen kijken. Hij neemt met rinkelende kettingen zwaaiend afscheid met zo'n vaart dat Tjeerd niet de mogelijkheid heeft een woord ter afsluiting te spreken.

De vrijdagmiddag van de bezinningsdagen heeft iedereen last van het lange zitten. Zwaarder gebouwde collega's kunnen hun billen en dijen niet goed kwijt in de holtes aan weerskanten van de bult in de zitting van de harde plastic stoelen. Kleinere teamleden glijden van de stoel als ze onderuitzakken en langere collega's die met hun benen kracht zetten om zich uit te rekken, knakken de rugleuning naar achteren en krijgen vervolgens een zet naar voren. Lachen gebeurt nog maar lauw en loom.

Tjeerd heeft een aantal collega's uitgelegd dat de methodoloog van de begeleidingsdienst, Leo, de vloer komt aanvegen met het onderzoek naar schoolrijpheid van kleuters dat Vincent in zijn vorige werkkring heeft ingevoerd en, buiten de teamleider om, de scholen opnieuw heeft aangeboden. Tot grote tevredenheid van de scholen overigens. Vincent zit er nu gespannen bij. Hij kan slecht tegen 'strets', zoals het in het team heet. Het is een baan 'met veel strets'; dat hoort erbij voor de goede zaak, maar strets is het wel.

Tjeerd zit peinzend boven een stapeltje stencils in afwachting van Leo's komst. Af en toe werpt hij een blik richting Vincent. Hij ziet graag dat de in het team al zeer populaire Vincent op zijn gezicht gaat. Vincent, de enige met meer ervaring in het werk, is te slim voor Tjeerd en loopt hem constant voor de voeten met ideeën en suggesties, in gespeelde bescheidenheid geopperd en enthousiast omarmd door het team. Op krakende toon en met zijn bekende wegwijsgebaar probeert Tjeerd Vincent iedere keer af te kappen. Snapt die gelikte boy niet dat hij Tjeerd alleen maar onzeker maakt? En ziet Tjeerd omgekeerd niet dat hij met zijn minzame opmerkingen zijn incompetentie etaleert? Het zou niet verbazen als dat de heimelijke opzet van Vincent is.

“Ik waardeer je creativiteit, maar dit is nu niet aan de orde.”

“We moeten niet vooruitlopen op de innovatiestrategie die we gaan volgen.” “Dit lijkt me in strijd met onze uitgangspunten.”

“We moeten dat systematisch benaderen, niet zomaar een scheet laten.”

Het oordeel over de woorden van de teamleider slaat bij sommige collega's om van relevant, omdat de teamleider spreekt, naar vermakelijk. In onderlinge gesprekjes fungeren uitspraken van hem als gevleugelde woorden. Zijn onkunde en met sarcasme vermomde onzekerheid worden tot voldoening van Vincent voor een groeiend aantal collega's duidelijk.

Het plan van Tjeerd voor deze middag: Leo moet hem als methodoloog en rechtzinnige ideoloog een voorzet geven om Vincent te ontmaskeren als een opportunistische sjoemelaar zonder werkelijke betrokkenheid bij de bestrijding van onderwijsachterstanden.

Zijn eenzijdige beeld van Vincent zal de onvermijdelijke mislukking van Tjeerd als teamleider bespoedigen.

Ook Leo heeft nu plaatsgenomen achter de massieve tafel, zwiiggend, ongemakkelijk glimlachend naar mensen die hem groeten. Het lukt Vincent niet een praatje met hem te maken. Iedereen is benieuwd. Vincent heeft in de pauze bij collega's gedoseerd verteld over de relatie Tjeerd-Leo en zijn eigen werk rond het onderzoek naar schoolrijpheid bij de oudste kleuters. “Ik moest laten zien dat de begeleiding iets voor scholen kan betekenen, dat is gelukt.”

Tjeerd wacht lang voordat hij Leo bij het team introduceert. De stencils waarboven hij peinst lijken belangrijker. Hij legt ze met tegenzin weg, geeft Liesbeth een opdracht en kijkt of de teamleden er klaar voor zijn. Dan, op zijn opgelegde nonchalante toon: “Leo is de collega met misschien wel de belangrijkste functie binnen de dienst. Ik koester in ieder geval hoge verwachtingen.”

Hij pauzeert even. Komt er iets belangrijks?

“Leo, wat moet ik verder zeggen? We luisteren naar je.”

Waar staat wie precies op de apenrots?

Leo blijft bewegingsloos zitten, voor wie hem kent een bekende reactie. Anderen vragen zich af of hij Tjeerd wel heeft begrepen. Mappie kijkt hem dromerig taxerend van opzij aan. Zij zal deelnemen aan de centrale werkgroep School-Buurt-Gezin die Leo coördineert. Als maatschappelijk werkende – ze is geen werkster – krijgt ze een innoverende rol ‘in de wijk’. Het schoolmaatschappelijk werk, dat stigmatiserend is gefixeerd op de individuele leerling, omvormen tot opbouwwerk om de systeemfactoren aan te pakken. Dat spreekt haar aan, ze wil graag horen hoe dat moet.

Leo zwijgt nog steeds. Hij boft dat Marjolijn, met 23 jaar de jongste van het team, zijn blik weet te vangen. Met blosjes op haar wangen laat ze hem haar bewondering voelen. Het verhaal gaat dat hij zoveel weet dat het moeilijk voor hem is het over te brengen. Marjolijns blik doet Leo goed en na een tik met zijn vuist op tafel begint hij op zijn stellige en verontwaardigde toon uiteen te zetten wat er mis is met het onderwijs. Hij laat lange stiltes vallen, scherp doorbroken met op minachtende, ijzeren toon geponeerde waarheden.

“Het onderwijs reproduceert ongelijkheid.”

Stilte.

“Het zet arbeiderskinderen vanaf het begin op achterstand.”

Stilte.

“Scholen weigeren de achtergrond en cultuur van arbeiderskinderen serieus te nemen, ... onderdrukken hun creativiteit en stigmatiseren hen als dom, ... drukken hen in lage posities in de maatschappij ... Schande, ze mogen wonen in de krotten van morgen.”

Deze constatering roepen bij Leo steeds emoties op, vooral woede.

“Het onderwijs moet ingrijpend veranderen om die systeemfactoren te doorbreken.”

Stilte.

Hoe is het in godsnaam mogelijk dat medewerkers zich daar niet aan houden? – hoor je hem denken.

Harde klap op tafel.

“Daarom is het onvoorstelbaar idioot om van schoolrijpheid te spreken.”

Vincent frunnikt met een pen waarnaar hij kijkt alsof iets in die pen hem kan helpen.

“Hoe kan dit team kleuters op schoolrijpheid testen?!”

Vincent gaat rechtop zitten en wacht op een moment om te interrumpen.

“Zo bevestig je de onderdrukking van arbeiderskinderen.

Kennen jullie de literatuur niet?!”

Stilte. Leo kijkt zeer kwaad naar Tjeerd. Die grijpt zijn kans.

“Hier heb ik al een besluit over genomen. Ik ga binnenkort een strategie invoeren om dit recht te zetten. Er komt een verbod op schoolrijpheidstesten ... en ook op projectietests trouwens.”

Het is duidelijk dat iets hier al gauw een strategie is. Vincent steekt zijn rechterarm omhoog en maakt een wippend gebaar met zijn opgestoken wijsvinger om iets in te brengen. “Dit is inderdaad een kwestie van strategie.”

Tjeerd kapt hem theatraal af en klinkt dreigend autoritair.

“Vincent, daar gaan we het nu niet over hebben. We gaan natuurlijk geen schoolrijpheidstesten afnemen. Alsjeblief zeg!”

Marjolein kijkt beschaamd naar Vincent als ze op een verband wil wijzen tussen onderwijs en maatschappij. “Dat versterkt de prestatiedruk, dat willen we toch niet?”

“Je moet ook hier je doelen duidelijk hebben,” zegt Lucia, “daar schort het ons aan.”

“Onzin,” sneert Tjeerd, “die zitten natuurlijk in de strategie. Ik breek dit echt af.”

Blozend tot onder haar T-shirt dat nauwelijks laat zien waar haar kinderlijke borstjes zitten, wil Marjolijn toch nog iets zeggen.

“Juist door die prestatiedruk vervreemden ...”

Tjeerd valt haar verbaasd in de rede; hoe komt dit kind erbij om door te gaan? Hij vertrekt zijn gezicht in een grimas van gespeelde wanhoop en maakt een gebaar alsof hij het hele onderwerp in de ruimte tussen de tafeltjes wegwerpt. “Leo ga door met je verhaal, we zijn benieuwd.”

Een ongemakkelijk stilte. Vincent kijkt peilend naar de zorgelijke of nietszeggende gezichten van zijn collega’s die zijn blik ontwijken. Hij kan het er nu maar beter bij laten, er komt wel een betere gelegenheid. De komende dertig jaar zal hij het woord strategie ondersteund door armgebaar met wippende wijsvinger nog vaak gebruiken, en gewoonlijk met succes.

De ventilatie in de aula van de lagere school is slecht en het wordt snel bedompt in de volle zaal. Ondanks de tentoongestelde werkstukken en tekeningen van leerlingen overheerst het oude bruin en vale grijs van de vloer en wanden. Het restant van het decor van een schoolmusical kan de druilerigheid niet verdrijven.

Tjeerd gaat op de bijeenkomst deze woensdagmiddag het team voorstellen aan de hoofden van scholen. De opkomst is groot, de schoolhoofden zullen ongetwijfeld de gelegenheid aangrijpen om te ageren tegen de begeleidingsdienst, opgericht ten koste van hun remedial teaching en vakleerkrachten. Bij de koffie vooraf komen ze goed in de stemming, onder andere door de herhaalde opmerking dat de begeleidingsdienst steeds meer een mantelorganisatie van de CPN vormt, met dezelfde idiote pretenties en verdachtmakingen. En de PvdA geeft ze de ruimte! Tijd om je lidmaatschap op te zeggen? “Ik stem geen PvdA meer,” verkondigt een schoolhoofd zo luid dat hij er zelf van schrikt.

Als hij het woord krijgt van het vriendelijke schoolhoofd dat als voorzitter ‘deze keer niet veel zal zeggen’, zegt Tjeerd met een paar woorden nonchalant dat hij blij is met de uitnodiging voor de rayonvergadering van schoolhoofden. Als het aan hem ligt zal het vooral over het beleid gaan.

Het is te zien dat hij helemaal niet op zijn gemak is. Hij schuift met stencils die hij altijd bij zich heeft en kijkt in de pauzes die hij neemt of ze goed liggen. Wanneer hij de punten opsomt waar hij het over wil hebben, staat schoolhoofd Van der Velden op. Met ingehouden verontwaardiging vraagt hij ‘als schoolhoofd van een arbeidersschool’ de heer Degoede (hij weet de achternaam van Tjeerd) in te gaan op de bezuinigingen op remedial teaching. “Daar hebben scholen en de kinderen nou iets aan ...”

Tjeerd valt hem in de rede.

“Maakt u zich geen zorgen, meneer Veldhuis, ik zal ...”

“Mijn naam is Van der Velden en de heer Veldhuis zit dáár, het zou ...”

“Trekt u het zich niet aan meneer, ik haal wel vaker namen door elkaar. Als u het goed vindt ga ik verder met mijn verhaal.”

Van der Velden windt zich op. Heb je weer zo'n arrogant type.

Een collega met aspiraties voor de functie van gemeentelijk onderwijsinspecteur pakt hem bij de arm en spreekt hem

sussend toe. Met tegenzin gaat Van der Velden zitten,

bemoedigende knikjes van collega's kalmeren hem een beetje.

Achterin de zaal zitten de teamleden gespannen verscholen

achter pilaren. Ze kijken elkaar even enthousiast aan, ‘dit doet

Tjeerd goed’, alsof hun team op winnen staat tegen een lastige

tegenstander, maar een paar collega's hebben bedenkingen.

Tjeerd heeft laten zien dat hij ad rem kan reageren, maar hij

deed dit zonder tact en gevoel voor de situatie. Joost moet

denken aan de opmerking die de onaantastbare projectleider van het onderwijsachterstandenproject lacherig en in een

halfdrongen bui maakte: “Tjeerd minacht leerkrachten. Ik ben

benieuwd hoe dat gaat uitpakken.”

“Dit zet voor heel lang kwaad bloed,” fluistert Joost tegen

Vincent. Vincent knikt.

Tjeerd is snel klaar met de uitleg van het teambeleid. Hij weet

uit ervaring dat hij bij een langer betoog in de knoop raakt. Zo

gaf een rijksinspecteur na een uiteenzetting van hem als reactie:

“Toch is mij niet duidelijk wat systeembegeleiding inhoudt.”

De ogen van Tjeerd schoten als in een flipperkast heen en weer.

Na een pauze met een vuile blik wist hij de oplossing voor deze

simpele man. “Onthoudt u het dan maar zo, systeembegeleiding

is alles wat geen individuele begeleiding is.” Hij is nu ook bang

voor lastige vragen die alleen Vincent zal weten te

beantwoorden en dan natuurlijk op zijn gelikte, innemende manier. Gadver.

Met een paar opmerkingen laat Tjeerd merken dat hij goed aanvoelt dat mensen in de moeilijke praktijk van het onderwijs, daar zijn we het over eens, geen behoefte hebben aan lange theoretische verhalen, maar concreet aan het werk willen, en daarom stapt hij over op het voorstellen van de teamleden. Schoolhoofd Eibergen – ook van een arbeidersschool – veert overeind, noemt zijn naam, en zegt opgewonden dat het leuk zou zijn “als ieder teamlid dan even opstaat, zoals ik nu, nu kent iedereen mij ook”.

Gelach, voornamelijk omdat men hem te vriend moet houden als actief vakbondskaderlid dat het achter z’n ellebogen heeft. Het is een publiek geheim dat veel (ex-)leerkrachten van zijn school z’n bloed kunnen drinken. Ga geen discussie met hem aan, want hij praat door zonder eind, terwijl het zweet alsmat overvloediger van zijn gezicht druipt, elke poging tot interruptie hem in een hogere versnelling zet totdat je je zorgen gaat maken of hij niet een of andere aanval krijgt. Wil je hem laten stoppen, geef hem voortdurend gelijk met af en toe, voor de vorm, een aarzeling.

Tjeerd lacht nadrukkelijk mee en maakt een goede beurt. Ieder teamlid staat om de beurt op, ongemakkelijk als bij een keuring. De meeste schoolhoofden kijken vriendelijk geïnteresseerd. Hoe zien ze eruit? Wat zijn ze jong, studentjes nog. Enkele schoolhoofden kijken nadrukkelijk misprijzend.

Tjeerd zegt bij ieder teamlid iets snedigs, allengs scherper als het goed blijkt te vallen bij de schoolhoofden. Een paar teamleden raakt hij onaangenaam. Zoals Thea.

“Dit is Thea, ons zeer gewaardeerde oudste teamlid, dat als maatschappelijk werkster meer oog zal moeten krijgen voor systeemfactoren.”

Thea krijgt een vuurrood gezicht, vlekken in haar nek en weet niet meer uit te brengen dan: “Nou zeg.”

Dit is weer niet zo handig van Tjeerd, want Thea wordt vanuit haar vorige baan op veel scholen erg gewaardeerd om wat ze doet voor leerlingen en ouders. Echt een goeie maatschappelijk werkster, is het unanieme oordeel.

Als laatste noemt Tjeerd Lucia, ‘een collega gespecialiseerd in systematische leerlingbegeleiding die vanwege een expertbijeenkomst over deze veelbelovende benadering verstek moet laten gaan’. Niemand weet waar Lucia uithangt.

Aan het einde van de bijeenkomst proberen de teamleden zich een indruk te vormen van de schoolhoofden met wie ze te maken krijgen. De volgende week zullen ze telefonisch contact opnemen voor kennismaking op hun scholen. Nu opgelucht naar eetcafé Het Dijkhuis voor bier en uitsmijters.

In het eetcafé doceert Tjeerd hoe hij zo’n bijeenkomst analyseert en de schoolhoofden aanpakt. Hij praat voornamelijk tot de vier schoolbegeleiders, het puikje van het team dat de bestrijding van onderwijsachterstanden op wijkscholen moet introduceren. Zij reageren enthousiast, vol bewondering en doen hun best om aanvullingen te geven, te vertellen wat ze over de schoolhoofden weten - voornamelijk van horen zeggen en veelal negatief. Een normaal mens als schoolhoofd lijkt een zeldzaamheid. Tjeerd luistert nauwelijks en doceert door, waarbij hij af en toe benadrukt waar de schoolbegeleiders goed op moeten letten. Zonder sturing zouden ze het niet snappen, zie je hem denken. De bewondering van zijn medewerkers doet hem goed en hij vervolgt zijn lesje: “Ik ga uit van de theorie van de cognitieve dissonantie.”

De schoolbegeleiders hebben daar nooit van gehoord en kijken vol ontzag, hij weet toch wel veel, en gevieren krijgen ze goede moed dat het met hem als teamleider gaat lukken. Tjeerd ziet het als een bewijs dat ze de wetenschappelijke onderbouwing niet kennen.

De schoolbegeleiders zijn Marjolijn en Vera, twee jonge vrouwen met een opleiding tot kleuterleidster, maar zonder werkervaring in het onderwijs, Harry, student filosofie met een diploma van de pedagogische academie op zak, ‘die de studie even heeft stilgelegd’ en Henk, een jonge leerkracht uit het speciaal onderwijs voor leerlingen met een ernstige meervoudige problematiek. Allen minstens tien jaar jonger dan Tjeerd, die veertig is.

De schoolbegeleiders spreken met overtuiging in het jargon van de correcte opvattingen binnen de dienst en ‘zien uit naar ideeën en suggesties om hun werk concreet inhoud te geven’. Na de tegenvallende teamvormingsdagen blijkt Tjeerd toch een gezaghebbende figuur die hen kan coachen. Het zal waar zijn wat-ie zegt, dat hij had kunnen promoveren en veel geld verdienen als klinisch psycholoog, maar dat hij het belangrijker vindt leiding te geven aan onderwijsachterstandbestrijding in de praktijk. Wat goed man!

Hè getver, straalt Tjeerds gezicht uit, daar heb je Vincent weer. Die valt Tjeerd bij, zoals altijd als iemand succes heeft. “Je moet de tegenstelling tussen ideeën en gedrag laten voelen. Daar kunnen mensen niet tegen en dán kun je verandering op gang brengen.” Z’n rechterwijsvinger gaat weer met korte wippende beweging omhoog.

Tjeerd reageert op de opmerking met een kort “Juist” en een sussend handgebaar, want verder is hij niet gediend van de steun van Vincent. Hij richt zich tot de schoolbegeleiders. “Maandag in onze strategiebespreking hebben we het er verder over. Ik heb nu een afspraak en morgen en vrijdag zit ik op het Centrale Deel.” Met een zwierig bedoeld armgebaar zegt hij de schoolbegeleiders gedag, voor de andere teamleden heeft hij een knikje over.

“Dag maestro,” groet Marte en je ziet hem tussen zijn baard glunderen.

Marte vertrekt al snel achterop bij Vincent op zijn brommertje voor een nacht doorhalen. Er wordt over en weer gegniffeld. “Tot morgen,” roepen een paar collega’s geamuseerd, in de wetenschap dat ze hen morgen niet zullen zien.

De volgende dag zie je behalve Liesbeth en Joost geen teamleden voor tien uur op bureau. Als ze komen, beginnen ze met koffiegesprekken, vandaag uiteraard over de bijeenkomst van de dag ervoor. Vrijwel algemene bewondering voor Tjeerd en jammer dat Vincent er niet is, dan had hij over een halfuurtje meer kunnen vertellen over cognitieve dissonantie op de bijeenkomst van de schoolbegeleiders.

“Zullen we woensdag een deel van de subteamoverleggen gezamenlijk doen? Dan kan hij daar bij komen,” probeert Marjolijn het aantrekkelijke idee vast te houden.

“Dat moet Tjeerd goed vinden, hij bewaakt de agendering.” Vera hecht aan de procedures.

Er zijn nu al zoveel momenten en vormen van overleg dat de agendering erg complex is geworden en agendapunten tijdens bijeenkomsten veranderen of onduidelijk blijven – de notulen leveren het bewijs.

Vandaag beginnen Marjolijn, Henk en Vera het schoolbegeleidersoverleg weer met het punt dat Harry er nog niet is. Hij komt wel erg vaak te laat met het excuus dat hij zich heeft verslapen. Straks zal hij weer aanschuiven, ongewassen, ongekamde haren en baard, met een vragende blik en de glimlach van binnenpret. Sterk ruikend naar zweet, en Marjolijn vindt dat ze daar nu iets van moeten zeggen, want daar gaan scholen over roddelen. Henk tuit z’n lippen, schuift z’n onderkaak heen en weer en bijt op zijn snor. Vera vindt dat meer iets voor de teamleider, maar ‘daar kan Tjeerd helemaal niet mee omgaan’, brengt Marjolijn daar tegenin, en daar is Henk het mee eens. Marjolijn heeft trouwens al een overhemd

voor Harry's verjaardag gekocht, in plaats van die valse T-shirts, en dat kunnen ze hem dan vast geven.

“Dát is goed, Marjolijn!” roept Vera, “dan maken we er het punt presentatie op scholen van.”

Als het punt ter sprake komt zie je de inmiddels gearriveerde Harry versomberend onder de lieve, bemoedigende blik en zachte stem van Marjolijn. Waar is die harde onverzettelijke jongen gebleven over wie Vincent pocht dat hij hem voor het team heeft binnengehaald? Onfeilbaar is het robuuste psychologische inzicht van Vincent niet, aldus een rake karakterisering van Tjeerd. Gelukkig verstaat Harry de kunst ineens uitgelaten te lachen. “Ik snap het, ik snap het,” roept hij, en al knikkend kijkt hij de kring rond. Henk zet zijn bulderlach in om de stemming er nog beter in te krijgen.

Tijd om de A4'tjes met 'Niet storen' op de deuren van het tussenlokaal op te hangen, want het vertrouwelijke deel van het overleg begint. De schoolbegeleiders gaan bepalen wie op hun scholen het onderzoek van individuele leerlingen moet, of beter gezegd mag doen. Ze willen alle vier Vincent, maar die heeft niet genoeg tijd voor alle scholen. Lastige vraag is welke locaties Lucia of Joost worden toebedeeld. Lucia heeft al luid te kennen gegeven dat ze niet op de wijkscholen wil werken. Zij wil via individueel onderzoek van leerlingen 'het onderwijs op de elitescholen verbeteren' en bij Joost voelt niemand zich op z'n gemak.

Gelukkig heeft Vera een ingeving. “We volgen niet de goede strategie, godverdomme!”

Als het over strategie gaat, kan Vera niet anders dan een woedende toon aanslaan en godverdomme roepen. Marjolein merkt dat ze zich daar vreselijk aan begint te ergeren, maar ze moet Vera gelijk geven. Want de leerstelling luidt: 'Het koppelen van vaste psychologen aan de wijkscholen zal de vraag naar individueel onderzoek van leerlingen stimuleren. Dat werkt systeembevestigend.'

“Je zult zien dat de scholen dan liever met de psychologen zaken doen dan met ons,” weet Vera. “de psychologen mogen geen vaste band met de wijkscholen krijgen, maar ze moeten wel uren vrijhouden.”

“Dat zullen ze niet leuk vinden, dan voelen ze zich een testboer,” zegt Marjolijn inlevend.

“Nee, dat hoeft helemaal niet” komt Vera er overheen. “Wij moeten altijd bij de gesprekken van de psychologen op school aanwezig zijn en ze rapporteren eerst aan ons. Dan kunnen wij het onderzoek in onze systeembegeleiding inpassen.”

Harry zit nu instemmend dommelend te knikken, alsof dit voor hem allemaal vanzelf spreekt, fijn dat de collega's het nu ook zien. Henk kijkt even snel naar Marjolijn; hij heeft het ook niet zo op Vera, maar dit is wel een echt goede strategie. Goed, als tactiek – nee pardon, als strategie, tactiek is een vies woord – spreken de schoolbegeleiders af dat Marjolijn op haar lieve manier op de plenaire teamvergadering zal meedelen dat de schoolbegeleiders dit hebben besloten.

“Hier springen we bovenop.”

Tjeerd duldt deze keer geen enkele tegenspraak. Zijn vrouw heeft van de buurvrouw gehoord dat het zontje van de zus van de buurvrouw door de leerkracht aan zijn stoel wordt vastgebonden. Mevrouw de Teamleider, zoals Tjeerd zijn vrouw noemt, heeft beloofd dit aan haar man door te geven. En dit kán niet, vindt zowel Meneer als Mevrouw de Teamleider. Een uitgelezen kans een misstand aan de kaak te stellen.

“Hebben de ouders het aangemeld?” vraagt Joost wrevelig.

Tjeerd vindt dat hij er voor de grote lijn, de richtinggevende ideeën is. Hij heeft zijn medewerkers om die uit te voeren.

Details mogen onderwijsverbetering niet in de weg staan, zeker niet als hij een opdracht geeft.

“Nee, maar hier gaan we op af,” zegt Tjeerd, die achter Joost blijft staan.

“Het is de school van Veldhuis, die wil alleen dat je je ermee bemoeit als hij zelf aanmeldt.”

“Alsjeblief zeg, dit laten we niet lopen.” De toon van Tjeerd is triomfantelijk, maar Joost voelt dat hij gespannen achter hem staat. Hij draait zich om en kijkt Tjeerd geïrriteerd aan.

“Dan neem je zelf maar contact met Veldhuis op. Ik doe in ieder geval niks als er geen aanmelding is, dat is de afspraak. Laat je vrouw maar tegen de buurvrouw op het portiek zeggen dat haar zus zelf buiten de school om kan aanmelden. Dan is het al lastig genoeg met Veldhuis, je weet hoe hij reageert.”

Tjeerd loopt terug naar het lokaal waar de schoolbegeleiders zitten en verkondigt luid: “Joost durft Veldhuis niet aan.”

Vincent, die het gevolgd heeft, loopt ook naar het lokaal. “We gaan toch niet anders werken omdat jouw vrouw met de buurvrouw praat?” Vincent kiest steeds vaker openlijk partij tegen Tjeerd nu die niet nalaat snerende opmerkingen over hem te maken. ‘De deuntjes van Vincent’, ‘de meest gelikte jongen van de dienst’, ‘het robuuste psychologische inzicht van Vincent’...

De aanwezige schoolbegeleiders zijn het met Vincent eens, hoewel ze Tjeerd tegen Joost hadden willen steunen. Tjeerd loopt zonder verder iets te zeggen door naar het lokaal waar zijn bureau staat, tegenover dat van Liesbeth. Die kijkt hem met een mengeling van medelijden en spot aan. Hij begint een van de stencils te lezen van een stapel op zijn bureau.

Het vastbinden is een nogal overdreven weergave van de werkelijkheid, blijkt uit het onderzoek van Joost dat volgens het schoolhoofd Veldhuis lange tijd door de ouders is tegengehouden. Maar eind van het liedje is dat Joost deze avond bij de ouders zit om de uitkomsten door te nemen, voor zover hij tenminste de kans krijgt van de vader, die voortdurend verontwaardigd het woord voert. Joost kan zich goed voorstellen waarom de man redacteur is van een rellerig ochtendblad.

“Waarom denken jullie dat je anderen kunt vertellen hoe ze het moeten doen?” Vader doet geen moeite zijn minachting voor dit psychologie te verbergen. Zijn veel jongere, aantrekkelijke vrouw kijkt geamuseerd toe.

“Ik kan zo een stuk in de krant krijgen, ik hoef maar naar een collega te stappen.”

Hij neemt de tijd om naar het effect van deze opmerking te kijken.

Joost heeft de pokerface op waarom alle collega's hem benijden. De man heeft wel een beetje gelijk, alleen snijdt hij zich met een rellerig artikel in de krant in eigen vingers, stelt Joost zichzelf gerust – de vader weet dat in een weerwoord in een andere krant zal blijken dat hij de waarheid heeft verdraaid. Dit is bluf.

“Dat denken we helemaal niet, we geven alleen advies waar u hopelijk iets mee kunt.”